

Goden breken

Toespraak in De Lier op zondag 13 september 2015

Koen Dekorte

1.

Fragment uit Oosterhuis, 'deze geboren vreemdeling' p. 245

"Ik denk dat God zichzelf niet zo belangrijk vindt. Dat hij niet veel over zichzelf praat en nogal bescheiden is, en er geen grote show van maakt als hij ergens komt.(...) Ik denk dat God ons belangrijker vindt dan zichzelf, en dat hij de kleinste mensen, de zwakste, het belangrijkste vindt."

Ik ben op die gedachte gekomen, zegt Huub Oosterhuis, door het lezen van de Bijbel. Daar staat het verhaal over een God die mensen belangrijker vindt dan zichzelf.

Ik vind dit, 2000 jaar na datum, nog altijd een revolutionaire en compleet onnatuurlijke gedachte.

Kan je daar als mens zelf opkomen ? Dat er een God bestaat – OK, dat kunnen we nog natuurlijk noemen - maar dat die god zichzelf dan niet zo belangrijk vindt – dat gaat in tegen elke vorm van religie. Oosterhuis is alvast niet zelf op dat idee gekomen, hij stootte erop, door het lezen van de Bijbel. Is dat misschien 'openbaring'? : dingen lezen waar we zelf niet opkomen.

Hoe kan dat, dat we uitgebroken zijn uit ons spontaan denken ?

2.

Volgens Marc De Kesel brengt de Bijbelse traditie de vraag naar de WAARHEID binnen in het denken over religie en geloof.

WAARHEID is vandaag een delicaat begrip. Ik heb zelf een cursus in de hogeschool met als titel '*het verhaal als vindplaats van waarheid*'. Ik ben waarschijnlijk daar de enige die een cursus heeft met het woord 'waarheid' in de titel.

Dat zegt toch iets: dat het 'not done' is om over 'waarheid' te spreken. Mensen die over de waarheid spreken, dan zien we al vlug

fundamentalisten voor ons. Trouwens 'iedereen heeft zijn eigen waarheid', en ga jij dan in je cursus zeggen wat jouw waarheid is ?

Het pleidooi dat de De Kesel houdt, heeft niets te maken met een WAARHEID die het eigen grote gelijk wil halen of een waarheid die we zomaar moeten slikken. Integendeel. Volgens De Kesel is de verdienste van de Bijbelse traditie dat ze ons, moderne mensen, juist leert kritisch om te gaan met wat als waarheid wordt aanzien.

Want toont onze samenleving vandaag de waarheid van ons leven ? In een cultuur waar voor alles een oplossing is ?

De Bijbelse traditie kan ons leren terug te leren leven met 'een probleem' in plaats van 'een oplossing'.

We hebben een probleem: we willen de waarheid weten, maar we kunnen het niet weten. We hebben een verlangen, maar we kunnen het niet invullen.

De Bijbelse traditie is geen vrome, maar een bitsige traditie. De traditie is niet proper, zoals mijn gedachten ook niet proper zijn. De traditie is een klankbord dat je helpt je probleem te erkennen en je daardoor helpt als mens overeind te blijven.

De katholieke kerk mag niet toestaan, dat ze de 'oplossing' is: "*als je gelooft, dan is het in orde*". Dat is de mensen dom houden, zegt hij.

Net zoals het neoliberal model ook voorhoudt dat het de oplossing is voor onze levensvragen.

Dat betekent dat 'frustratie, het niet-vervulde leven' fundamenteel met ons mens-zijn verbonden is. Of met Lacan: de menselijke cultuur is niet gebouwd rond een antwoord, maar wel rond de erkenning dat de mens een probleem is.

Toegeven dat we in gevecht gaan, heel ons leven.

In het verhaal dat we zonet hoorden, worstelt Jacob in de nacht met een onbekende, wordt hij gekwetst en loopt de volgende morgen mank. Hij vraagt aan de onbekende om hem te zegenen. Bij de 'worstelingen' bij ons thuis, vraagt niemand na de worsteling om gezegend te worden, zeker niet door de andere waarmee daarnet geworsteld is.

Waarom vraagt Jacob die zegen?

Sommigen Bijbelkenners beweren dat hij droomt en vecht met zichzelf. Anderen zeggen dat hij God ontmoet in een visioen. Wat het ook is; het gevecht met jezelf of met God heeft gevolgen: je voelt het fysiek in je heup.

Zijn het twee visies waarvan er één klopt? Of: Is het intiemste van de mens, nl. datgene waar hij het diepst naar verlangt, datgene wat hem uitgerekend NIET doet samenvallen met zichzelf? Iets dat 'buiten' ons ligt, wordt dan ervaren als het echte 'binnen', het ware thuis.

De Kesel/Lacan gebruikt het woord 'extiem': extern én intiem. Het thuis van de mens is er één waarin hij een vreemde blijft. Dit soort thuis houdt rekening met wat de mens werkelijk is: een niet te stillen verlangen. Een verlangen naar een land dat ons beloofd is, maar in dat beloofde land zullen we nooit aankomen. Maar dat wil niet zeggen dat het onnozel is om het visioen daar te stellen. Integendeel. Het is ons leven.

3.

De God van de Bijbel waarmee wij worstelen is een God die zichzelf niet laat vangen in een beeld. Op de vraag 'Wie ben je?' antwoordt Hij dat Hij is wat Hij is, en daarmee basta. 'Ik ben die ik ben' luidt zijn naam, en daarmee moeten we het stellen.

De leegte in die naam bewaakt de centrale claim dat alleen God God is. Wat wij graag voor goden of God aanzien, is God niet. Het vernieuwende van de Bijbel is – volgens De Kesel – dat zij bekritiseert wat of wie wij God noemen. Zij beschouwt het als haar religieuze plicht om religie nooit zonder meer te vertrouwen. Eenvoudige, natuurlijke religies vertrouwen zichzelf, vertrouwen het geloof dat ze hebben in hun goden, inclusief het beeld dat ze van hen koesteren. De Bijbel is kritisch tegenover dit soort vertrouwen en geloof.

De ware godheid is nooit iets of iemand waarin we spontaan, op 'natuurlijke' wijze geloven. Waar we dit wel doen, verlaten we ons op valse, onechte goden. Ware religie vereist een zoeken naar WAARHEID. Zij stoelt niet op 'basic trust', maar op permanent kritisch onderzoek van het hoe en het wat waarin we geloven en waaraan we vertrouwen schenken. In feite moeten we, in naam van God, ons vertrouwen en geloof in Hem wantrouwen. Spontane, op het buikgevoel teruggaande ideeën en gevoelens over God, helpen ons niet veel vooruit.

Alleen het ondermijnen van de beelden en de ideeën waarin we ons genesteld hebben, maakt ons ontvankelijk voor een waarheid die ons leven verstoort.

Dat is wat gebeurt in het nachtelijk gevecht tussen Jakob en Jahweh in Genesis 32. In het gevecht wijzigt Jahweh Jakobs naam en noemt hem precies naar dit gevecht: Israël, wat betekent: 'diegene die met God gevochten heeft en toch in leven is gebleven'.

Jacob kan pas leven als hij in gevecht is met God, met de afgrond tussen leven en dood.

Die gespannen relatie tussen God en mens, die blijkt uit dit verhaal, is tekenend voor heel de Bijbel. Daarmee is ook verbonden: de strijd tegen de afgoden, het gouden kalf.

Toch was ook in aanvang het Hebreeuwse geloof hoogstwaarschijnlijk een normale religie van mensen die spontaan vertrouwen schonken aan de god van wie ze voorspoed en macht verwachtten. Het geloof in één God, zichtbaar in het Jodendom, christendom en islam dat wij vandaag kennen, kent zijn herkomst in een veel latere periode. Het ontstaat in een tijd waarin het Hebreeuwse volk met zijn eenvoudige en natuurlijke religie op het punt stond te verdwijnen. Pas tijdens de Babylonische ballingschap kwam de kritiek op de normale religie van weleer centraal te staan in het Joodse bewustzijn. In Babylon werd het de Joden duidelijk dat de ware religie niet af te lezen valt uit de grootheid van de politieke macht of uit de voorspoed waarin het rijk baadt. Over dit soort religieuze zekerheid valt nu een kritisch verdict.

Ware religie is er een van het hart, een religie gebaseerd op innerlijke bekering. Ze uit zich in een spiritueel en – voornamelijk – moreel hoogstaand leven. Ze laat recht geschieden aan de rechteloze, aan de 'weduwe en de wees', de 'zwakke en de arme'.

En daarmee zitten we bij de start van deze toespraak over een God die mensen belangrijk vindt dan zichzelf. Of: de toespraak van Patrick van vorige week, waar in een cyclus over 'afspraken rond god', niet God centraal stond, maar de vluchteling. Of: we ontmoeten elkaar op de begrafenis van Bieke gisteren en nadien in de tuin bij Bart thuis, waar er teveel volk stond in de keuken om te helpen met de afwas.

God dienen betekent: de blik afwenden van de hemel, naar de mens in nood. God dienen is Hem vergeten, en daardoor komt er plaats, ruimte vrij voor de andere mens. Zij die enkel God dienen, dienen een afgod.

Geloof is een ongemakkelijk gevecht, een worsteling in de nacht met God, de waarheid van ons leven. Een ware zegen is het, dat we dit kunnen.

Een aanrader:

Marc De Kesel, Goden breken. Essays over monotheïsme, 2010, Boom, Amsterdam.